

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	1
Bevezetés.....	2
Az Erdély-i országgyűlés.....	3-4
Adóügy.....	5-12
Pénzügy.....	13-19
Következtetés.....	20
Bibliográfia.....	21

Bevezetés

A történelmi viharoktól megmarcangolt Erdély történetében 1632. november 3 napja egy változás kezdetét jelzi, egy új életet, újabb virágkort, felemelkedést, bukás egyensúly csirája kelt életre. Apanagyfalvi Apafi György és Petki Borbála gyermekeként megszületik Ebesfalván a későbbi fejedelem I. Apafi Mihály. Katonai és egyben politikai karrierje II. Rákóczi György lengyelországi hadjáratában kezdődött, mely hadjárat folyamán tatár fogságba esett(1657–1661). 1661. szeptember 14-én a török hadak fővezére Ali pasa azt az utasítást adja az erdélyi rendeknek, hogy Apafi Mihályt válasszák fejedelemnek, majd a Kis-selyki országgyűlésen meg is történik a fejedelemmé választása. Az 1657–1661-es időszak az Erdélyi Fejedelemség életében egy kritikus időszakot foglal magába, a helyzet mélypontra került. Erdély területe Várad, Jenő. Lugos és Karánsebes várainak török általi elfoglalása után kisebbé vált s ezen várak körüli területek a török portyázásoknak estek áldozatául, néha Kolozsvárig is kiterjedtek.¹ Nem volt kiemelkedő személyiség, nem birtokolt egyedi erényeket, egy egyszerű, művelt teológus, református hitében elkötelezett személyiség volt. Rátermettségének kérdése mai napig lázban tartja a történétírókat, érvek és ellenérvek születnek, melyek próbálnak egy tiszta képet festeni róla, mint fejedelem, ember hibáival és erényeivel, meggondoltságával illetve meggondolatlanságaival egyetemben. A Török Birodalomnak arra volt szüksége, hogy Erdély, mint fejedelemség maradjon meg önálló igazgatás alatt, de ugyanakkor külpolitikai téren törökbarát politikát valljon. Ugyanakkor a Habsburgokkal is próbált szövetkezni, olyan címen, hogy a magyarországi református felekezetűek is kapjanak szabad vallásgyakorlatot, ebből arra következtethetünk, hogy gondolt a népére és igyekezett az egyenlőség megtartására, megadására illetőleg szövetség által annak kikövetelésére.² Politikai téren a legfontosabb az egyensúlypolitikája, próbált mindkét Erdélyt körülvevő nagyhatalommal szövetségbe lenni, illetve ellen szövetségbe, ezzel gátolva egyik másik hatalmát, mely a fejedelemség függetlensége ellen irányult. Kis ország lévén nem szállhatott szembe sem a Török sem a Habsburg Birodalommal, de szakszerű diplomáciával egyensúlyt épített. Az 1663–1683 közötti időszakban támogatta a törököket az osztrák ellenes hadjárataikban, de ugyanakkor rájövve arra, hogy az osztrákok már annyira megerősödtek, hogy talán a törökökkel felvehetnék a harcot, velük is próbált szövetkezni, mely szövetség végül 1687-ben vesztéhez vezet. I. Lipót elfoglalja a fejedelemséget és Caraffa generális tejhatalmat kap Erdélyben. Az önálló erdélyi fejedelemség

¹ SZAKÁLY FERENC, *Virágkor és hanyatlás 1440–1711*, Bp. 282 o.

² MAKKAI LÁSZLÓ, *Erdély története*, Bp. 1944, 401-416 o.

sorsa halálával megpecsételődik, mely 1690. április 15-én következett be, s ezáltal mondhatni lezárult egy viszonylag 30 éven átívelő csendes korszak és egyben a fejedelemség önállósága is megszűnt. Földi maradványait Almakeréken a családi sírboltba helyezték örök nyugalomra, majd hamvait 1942. november 23-án a kolozsvári Farkas utcai református templomba helyezték örök nyugalomra. Uralkodása alatt viszonylag rendbe hozta az állami kincstárat, adósságait rendezte és kölcsönöket csak erdélyi főuraktól és kereskedőktől vett fel.³ Gazdasági fellendülés volt megfigyelhető uralkodása alatt, újabb bányák nyíltak, vashámorok, pappírmalmok, posztószövény, rendeleteivel igyekezett a kereskedelemnek szabad utat biztosítani. Támogatta az oktatást, könyvnyomtatást, fő tanácsadója Pápai Páriz Ferenc, a kiváló orvos és tudós volt. Felesége Bornemissza Anna is főtámogatói közé tartozott, aki próbálta befolyásolni férjét és ezzel együtt a fejedelemség politikáját, minden negatívumot leszámítva egy biztos támasz volt a fejedelem részére.⁴ Az utókor nem feledkezik meg gyengeségeiről sem, mely főként a borfogyasztásban tornyosult, de mindezeket félretéve a továbbiakban rászereztnék világítani azon politikai lépéseire, melyek az ország egyensúlyát megtartották, adópolitikája, mely révén stabilizálta a fejedelemség pénzügyeit, kiadásait, pénzügypolitikája révén olyan helyzetet teremtve meg ezáltal, mely képes volt a válságos időszakát élő önálló Erdélyt életben tartani még három évtizeden keresztül.

Az Erdély-i országgyűlés

Erdély, mint önálló fejedelemség saját önrendelkezéssel bírt, ezáltal törvényhozó testülete volt hivatott intézni az ország ügyes bajos dolgait, az adminisztrációt, a hadügyet, kereskedelmet s nem utolsósorban az adó- és pénzügyeket egyaránt. A törvényhozást, vagyis azon betérjesztéseket, melyek majd törvénnyé váltak elsősorban az országgyűléseken terjesztették elő, ott vitatták meg és iktatták törvénybe. Az országgyűlés törvényhozó testületet jelentett, mely törvényeket hozott, rendelkezett azzal a joggal, hogy az ország bel- és külügyeit igazgassa, intézkedéseket hozzon, melyek gördülékenyebbé teszik az államháztartást. Az erdélyi országgyűlés, mint napjainkban is tapasztalhatjuk, két ülészakból, egy tavaszi és egy őszi ülészakból állott s ezen gyűlés egykamarás volt, mely közvetlenül alkotta a törvényeket.⁵ A nyugodt időszakokra onnan is tudunk következtetni, hogy évente kétszer volt országgyűlés, de ha problémák merültek fel, úgy kül-, mint belügyiek akkor az országgyűlések száma is megszorodott. Más esetben a fejedelmi hatalom meggyengülésére is utalhat, mivel akkor a rendek felerősödésével több gyűlést hívtak össze. A

³ SZAKÁLY, uo.

⁴ MAKKAI, uo.

⁵ SZABÓ PÉTER, *Az erdélyi fejedelemség*, Bp, 2000, 50 o.

megszokott összehívás időpontja rendszerint Szent György és Szent Mihály ünnepe után történt. A többszöri országgyűlések száma évente történhetett amiatt, hogy fejedelmet választottak, fejedelem beiktatásakor, többszöri adókivetés esetén, külpolitikai okok vagy egyéb problémák miatt.⁶ I. Apafi Mihály 30 éves fejedelemsége alatt összesen 86 alkalommal tartottak országgyűlést, a legtöbb ötöt, legkevesebb egyet tartottak, átlagosan előforduló évenkénti két-három gyűlést. Az országgyűlések számából kifolyólag rájöhethetünk, hogy úgymondva, mely években küzdött a fejedelemség problémákkal és mikor volt nyugodt időszak. 1662-ben, közvetlenül a fejedelem választás utáni fejedelmi székért való harcok idején öt országgyűlést hívott össze a fejedelem, ugyanakkor a habsburg megszállást követően is megemelkedik az országgyűlések száma.⁷ A helyszínek Apafi korában változóak, leggyakrabban Radnót és Fogaras azon helyek, ahol a gyűlést tartják, Gyulafehérváron, mint fejedelmi központban 1665-től tartanak újra gyűléseket, mivel az 1658-as török-tatár betöréskor a város elpusztult. De gyűléshelyszínekkel még találkozhatunk Medgyes, Kolozsvár, Kis-selyk esetében is.⁸ A gyűlés összehívása a fejedelem jogköréhez tartozott, távolléte vagy halála esetén ezen jogkör átszállt a kormányzóra. A meghívólevelek összeállítása és elküldése a kancellária feladatköréhez tartozott. A fejedelem a gyűlésre elsősorban a fejedelmi tanácsot, a fejedelmi táblát és a főtiszteket hívta meg. Személyre szóló meghívólevelekkel, úgynevezett regaliszokkal hívta meg azokat az előkellőségeket, akiket tudott, hogy feltétlenül hűségesek és az ők segítségükkel súlyt szerezhet akarátának. Résztvevők voltak továbbá a magyar, székely és szász törvényhatóságok, városok küldöttei.⁹ A nemeseknek ebben az időben már nincs joguk csupán abból kifolyólag megjelenni, mert nemesek. A fejedelem nem volt köteles minden arisztokratát meghívni, grófi és bárói család ekkor csupán kettő volt Erdélyben és a fejedelemen múltott, hogy meghívja e vagy nem. Aki a gyűlésre meghívott volt, de elmulasztotta a megjelenést, azt szigorúan megbüntették, erről törvénycikkeket találunk az 1663-1688-as országgyűlések jegyzékében. A gyűlés kamarája három összetevőből állt: tisztségük által hivatalosakból, vagyonuk illetve rangjuk szempontjából meghívottakból és a rendek követeiből, nem volt külön felső vagy főrendi tábla.¹⁰ Az egyházak közül a református és evangélikus püspök mindig résztvevő volt, a román püspök értesítést kapott a gyűlésről, a katolikus püspököt vagy vikáriust különböző okokra hivatkozva mindig kizárták a résztvételtől.¹¹ A korabeli források tiszta képet szolgálnak konkrétan arra, hogy hogyan zajlott egy országgyűlés. 1666. február 1-26 közötti Fogaras-i országgyűléskor a fejedelem

⁶ **TROCSÁNYI ZSOLT**, *Az erdélyi fejedelemség korának országgyűlései*, Bp, 1976, 19 o.

⁷ **TROCSÁNYI**, uo. 17 o.

⁸ Uo. 22 o.

⁹ **SZABÓ**, uo. 50 o.

¹⁰ **TROCSÁNYI**, uo. 24-25 o.

¹¹ Uo. 27 o.

a várban fogadta a gyűlésre érkező résztvevőket. Az országgyűlés elnöke ekkor megkérdezte a követektől, hogy a tanácskozást a várban vagy a városban lévő templomban szeretnék megtartani. A követek a városban található templomot választották, a gyűlés megkezdésekor felolvasták az előterjesztéseket és az egyes nemzetek beadványait. A gyűlés végén a törvénytervezeteket, határozatokat a fejedelem elé vitték, ahol az ismertetés után az országgyűlés elnöke s az ítélmester aláírta azokat. Majd a fejedelemnek a követek minden jót kívánva elmentek.¹² A fejedelem általában nem vett részt a gyűléseken, csupán az ő jogában állt azok megnyitása és a gyűlés elnökét kinevezni tanácsosai közül. Ugyanakkor joga javaslatok és előterjesztések beküldése, a határozatok megerősítése és végrehajtása is.¹³ A szavazás módja nemzetek szerint történt, külön az erdélyi magyarok, külön az Erdélyen kívül lakók, a székelyek és a szászok. Miután megtörtént a szavazás, minden nemzet közül egy követ felszóllalt és elmondta, hogy hogyan döntöttek, ha ezen négy részből három rész elfogadta azt a bizonyos határozatot, akkor a negyediknek is el kellett fogadnia, s nem ellenkezhetett.¹⁴ Az országgyűlés munkája jól meghatározott és megtervezett ütemterv szerint haladt. Következtetésként levonhatjuk, hogy a fejedelmi hatalom befolyása alatt működött, a fejedelem vétőjoggal rendelkezett az összehívás szempontjából, törvénytervezetek benyújtásával s azok elfogadtatására megvolt a kellő szavazatfölénye hűséges emberei révén és dönthetett ugyanakkor a gyűlés berekesztése mellett is.

Adóügy

Az adó, mint a fejedelemség egyik legfontosabb bevételi forrásaként jelentkezik I. Apafi Mihály fejedelemsége idején. Három évtizedes uralkodása alatt a legfontosabb és legtöbb intézkedést az országgyűléseken adóügyekben hozták, főként adó kivetéséről, annak behajtásáról, adóelengedésekről, szankciókról, különadókról döntöttek. Erdély, a töröknek fizetendő adója miatt válságos helyzetbe került a tízedfordulón. Bethlen Gábor fejedelem idejéhez képest a töröknek fizetendő adó megnégyszereződött, az addig fizetett évi negyvenezer forint adó Apafi Mihály korára százhatvanezer forint lett. Ezen drasztikus változást még az is megnehezítette, hogy a török elfoglalta Váradot, Lugost, Jenőt, Karánsebest s ezen várak környékét, tehát a fejedelemség, mint terület is összezsugorodik, a folyamatos török portyázások által, teljes falvak néptelenednek, pusztulnak el. A megfogyatkozott területek,- adófizetők miatt megterhelővé vált a töröknek szánt adó ily összegű beszolgáltatása. A fejedelemségnek ezenkívül törlesztenie kellett a hadisarcot és

¹² Dr. BIRÓ VENCEL, *Az erdélyi fejedelmi hatalom fejlődése 1542-1690*, Kolozsvár, 1917, 121 o.

¹³ Uo. 123-124 o.

¹⁴ Uo. 119 o.

élelmiszerszállítmányokkal támogatnia a törököket, ezzel együtt évente megközelítőleg kétszáz ezer forint jutott török kézre. Az állami bevétel ekkor megközelítőleg négyszáz ezer forintot tett ki, ezen összeg a kincstári uradalmakból, só-, arany-, ezüstbányákból, vashámorokból, harmincadjövedelmekből és a jobbágyoktól szedett adóból származott.¹⁵

Adókedvezmények

Az adókedvezmények gyakorlata változatos tendenciát mutat a korban, a török portyázások jórészt a lakosságot teljesen vagy részben elpusztították. A porta után fizetendő adó helyett a fejenkénti adózást vezették be. Illetőleg városok, népcsoportok, özvegyek kaptak adókedvezményeket, némely elpusztult településnek néhány évre kedvezményeztek vagy teljesen eltörölték az adóját, amiatt, hogy újra talpra tudjon állani.¹⁶ Azonban az 1663. január 1-22-én megtartott Szász-kézd-i parciális országgyűlés szigorúan megtiltja a fejedelemnek, hogy bárkinek is adókedvezményt adjon, mivel az ország pénzügyi helyzete válságos.¹⁷ Ekkor kezdődik meg az adó kiváltságok eltörlésére irányuló országgyűlési törvénycikkék áradata. 1665. május 1-22 gyulafehérvári országgyűlés eltörli a Háromszékiek azon kiváltságát, hogy adót ne fizessenek, azonban elrendelte, hogy a Hunyad és Hátszeg azon lakosai akik nem nemesek, és egy 1663-ban hozott törvény értelmében porták szerint kellett fizessenek, ezuttal visszahelyezték őket régi kiváltságaikba, ezt követően fejenként kellett egy tallért fizetniük. Medgyesszék adóelengedésben részesült valamint a Szamos és Sajó menti elpusztult falvak is. Medgyesszék adóelengedése felháborodást váltott ki a többi szász szék szemében.¹⁸ 1668. január 10- február 3 besztercei országgyűlés Debrecen város adójából 500 forintot elenged. Debrecen városa fekvése miatt fontos szerepet töltött be a kereskedésben, de mivel sík területen feküdt és vára sem volt, könnyű zsákmányszerző hely volt a portyázó törökök számára.¹⁹ 1670. december 1-19 Gyulafehérvári gyűlés úgy határoz, hogy a Tordavármegyei Dátos falu öt kapu adót fizessen, azzal magyarázva ezen döntést, hogy a település pusztta.²⁰ 1673. november 18- december 14 gyulafehérvári országgyűlés Medgyesnek 70 és Besztercének 50 kapuszám után elengedte az adóját.²¹ 1675. november 25- decemberi gyulafehérvári gyűlés a Lugosról és Karánsebestől, a török elöl

¹⁵ SZABÓ, uo. 107 o.

¹⁶ TRÓCSÁNYI ZSOLT, *Törvényalkotás az erdélyi fejedelemségben*, Bp, 2005, 111 o.

¹⁷ ERDÉLYI ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK, XIII. kötet, Bp, 1888, 33-34 o.

¹⁸ EOE, XIV. kötet, Bp, 1889, 7-8 o.

¹⁹ Uo. 47 o.

²⁰ EOE, XV. kötet, Bp, 1892, 16 o.

²¹ Uo. 55 o.

elmenekült nemeseket, három évre felmentette az adó fizetése alól²², majd az 1677. május 31-június 3-i gyűlés két székely székét adókedvezményben részesített.²³ 1678. október 1 gyulafehérvári gyűlés Torockót és Szokolyt felmentette az adófizetés alól,²⁴ majd az 1679. május 27- júniusi gyulafehérvári gyűlés Medgyes széknek az 1680 évi adójából elenged ezer tallért és néhány elpusztult település adóját csökkenti.²⁵ 1680. május 18 - júniusi gyulafehérvári országgyűlés Kolozsvármegyében Esztena elpusztult falunak elengedi az adóját, ugyanigy intézkedik a Belső Szolnokmegye-i Decse faluról is.²⁶ 1681. február 17-március 14. országgyűlés az a törvényt hozza, hogy az egyházi nemesek özvegyeinek nem kell adót fizetniük.²⁷ 1687. november 7-23 fogarasi gyűlés Hátszeget felmenti az adó alól.²⁸ A fentiekből egyértelműen kitűnik, hogy ezen települések melyek adóelengedést vagy valamiféle könnyítést kaptak, azok leginkább oly területeken helyezkedtek el, melyeken a török portyázások folytak.

Kiváltságos területek, társadalmi rétegek adóügyei

Ezen csoporthoz kiváltságos nemesek, illetve területek tartoznak, melyeket hol kötelezik, hol pedig visszavonják az intézkedéseket az adófizetésük szempontjából. Azon nemesek akik 1657-től kaptak nemesi címet, azokat az 1665-ös szeptemberi országgyűlés kötelezi adó fizetésére.²⁹ 1671 novemberi gyűlés azon nemeseket akiknek nincs írott hely után fizető jobbágyuk, annyi adót fizessenek, mint az egyházi nemesek, vagyis évente egy tallért. A fejedelmi udvarbírák, máramarosi ispán, számtartó, máglyások, töröcsvári rationista, puskások, darabontok, sóvágók is kell adózzanak az 1674 november-decemberi gyűlés határozata szerint.³⁰ A nemesi földekre telepedett parasztokat egy tallér fizetésére kötelezték fejenként, mivel mindeddig kivonták magukat az adófizetés alól a nemesi földre hivatkozva. 1882. február-márciusi országgyűlésen határozat születik az egyházi nemesek özvegyeinek adózásáról, ebből kifolyólag addig nem kell adózniuk amíg özvegyek és nincs igavonó állatuk amikkel a földeket művelhetik, az esetben ha rendelkeznek földművelésben segítkező állatokkal, akkor az adó felét kell beszolgáltatniuk.³¹ Az 1689. november-december gyűlés határozata, hogy a jobbágytelken élő nemes vagy szabad személy is adózzon a jobbágytelek

²² **EOE, XVI. kötet**, Bp, 1893, 23 o.

²³ Uo. 51 o.

²⁴ Uo. 101 o.

²⁵ Uo. 110 o.

²⁶ **EOE, XVII kötet**, Bp, 1894, 14-15 o.

²⁷ Uo. 41 o.

²⁸ **EOE, XIX kötet**, Bp, 1896, 22 o.

²⁹ **TRÓCSÁNYI ZSOLT**, Törvényalkotás az erdélyi fejedelemségben, Bp, 2005, 113 o.

³⁰ **EOE, XV. kötet**, Bp, 1892, 80 o.

³¹ **TRÓCSÁNYI**, uo. 114 o.

után olyan címen, hogy ha valaki szolgátság miatt nem adózik megszüntették, a sorozatos visszaélések miatt.³²

Pusztá helységek és telkek adózása

A folyamatos portyázások, hadjáratok miatt megszáporodtak azon helységek, melyek lakosság szempontjából megfogyatkoztak vagy esetleg kipusztultak. Fontos volt ezen területek feltérképezése és összeírása, olyan szempontból, hogy megtudják határozni az adó mértékét vagy eltörlését ezen települések esetében. A kipusztult települések egy sor problémával állították szembe a fejedelemséget, legfontosabb, hogy ezen telkek már nem fizettek adót, ha nem éltek ott emberek, s ezen összegekért más telkeket jobban megadóztatva próbálta kompenzálni. A kor több országgyűlése hozott olyan intézkedéseket, melyek szerint a törvényhatósági főtisztek derítsék fel azon helységeket, melyek kipusztultak és eskü alatt bizonyítsák azt. Ezen területek felmentést kapnak az adófizetés alól.³³

Adót nem fizetők helyzete

A kor Erdélyében is problémát jelentett azoknak az adóköteleseknek a száma akik nem fizették be az adót. Ezen problémák megvizsgálására és az adó behajtására a törvényhatóságok munkája nélkülözhetetlen volt. A tartozás miatt elveszett birtokot megszerezhetette az aki kifizette azon birtok után járó adóhátralékot. Az adós ha visszafizette a birtokát elfoglalónak az adó összegét, akkor visszakaphatta birtokát, ez a művelet, ebben a formába akár kölcsön alapú részleges birtokszerzésként is felfogható. Természetesen az adós több esetben erőszakkal visszaszerezte birtokát, melyet adóelmaradása miatt koboztak el tőle és nem fizette vissza a kiváltási összeget. Intézkedések sora született, hogy az erőszakkal visszafoglalt birtokokat elvegyék, valójában jogos tulajdonosuktól és odaadják annak aki kifizette helyette az adót, addig míg a jogos tulajdonos nem törleszti adósságát. Az egyházi nemesek, akik az egy talléros adót nem fizették be, azoktól a birtokot a törvényhatóság elkobozhatja, s ha a birtok értéke kisebb, mint egy tallér akkor az illetőt fogdába zárhatják, míg be nem fizeti az adót. Az adó összege változó tendenciát mutat, háború, hadjárat vagy töröknek való növekvő terhek miatt az adó összege is megnőtt, emiatt szaporodott azon esetek száma, amikor nem fizettek adókat, emiatt intézkedéseket kellett hozni, hogy akár

³² EOE, XX. kötet, Bp, 1897, 41 o.

³³ TRÓCSÁNYI, uo. 116 o.

erőszakkal is, de az adót az illetékesek szedjék be. A határidőre nem fizetőt megintették majd egy újabb határidőt szabtak meg. Ha akkor sem fizetett akkor elrendelték, hogy kétszeresen hajtsák be birtokán az adó összegét. Amennyiben ez nem volt megvalósítható, a birtok kis értéke miatt, akkor a földesúrától hajtották be az adót. Azon esetben ha a földesúr sem fizetett, akkor a földesúr jóságait elkobozva hajtották be az adót vagy az adót nem fizető birtokot adják bérbe egy évre az adó összegének megfelelően. Miután I. Lipót 1687-ben elfoglalja Erdélyt a helyzet mélypontra kerül, Kővárvidéken teljes falvak menekülnek el a megsokszorozódott adóterhek miatt. Emiatt az országgyűlés elrendelte ezen falvak lakosságának a visszavívését. Ahol ez nem valósult meg, ott a földbirtokos kellett ezen falvak adóját kifizesse. Ugyanakkor ha valaki az adó elől elszökött embert befogadott, akkor ő kellett kifizesse az illető adóját. A földesurak, akik az 1688-as adót nem fizették be, azok a kétszeresét fizessék, ha ezt nem teszik meg akkor a birtokukat három évre zálogba kell adni az adó kétszeres értékében.³⁴ Ha a jobbágy nem fizeti ki adóját, akkor a földesúrának kell azt törlesztenie, ha ez nem történik meg, akkor az adószedő tiszt eladhatja a jobbágyot az adója kétszereséért, akár tíz évre is, ebben az esetben is a földesura lévén az kiválthatja. Az adót nem fizető egyházi nemes, ha nincs birtoka szolgálatra eladhatják annak aki leteszi helyette az adót, de semmilyen körülmények között ezen egyházi nemes nem kötelezhető jobbágyságra.³⁵

Adóügyi visszaélések

Az adóbeszedők részéről elhatalmaskodtak a visszaélések, ennek visszaszorítása érdekében olyan törvényeket hoztak, melyek megtiltják a visszaéléseket és szigorúan büntetik. Az 1683. február 10-25-e között zajló segesvári országgyűlés kétszáz forint büntetéssel sújtja azokat az adótiszteket, akik hűtlenül kezelik a befolyt összeget vagy más céllal használták fel a rendelkezésre álló összeget. Településeket köteleznek, hogy a befolyt adót az ország részére szolgáltatassák be és ne más célokra fordítsák. Példának okáért 1664-ben Zilahot és egyéb hódoltsági területeket köteleznek erre. 1663-ban egy portai főkövetséget büntetnek meg, mivel követségük alatt ötezer tallért költenek el az ország pénzéből. Visszafizetésre kötelezik ezen portai követeket, azzal az enyhítéssel, hogy a követek is visszakérhetik azoktól a pénzt akiknek azt odaadták ezen összegből.³⁶ Tapasztalhatjuk, hogy az adóval kapcsolatos visszaéléseket, hűtlenségeket szemmel tartotta a fejedelemség és ha a helyzet megkövetelte, akkor drasztikusan fellépett az ország és kincstár érdekeinek védelmében.

³⁴ Uo. 118 o.

³⁵ Uo. 119 o.

³⁶ Uo. 119-120 o.

Adóraló hitelezés

A fejedelemség néha súlyos pénzhiányban szenvedett, ez amiatt is fordult elő, hogy nem folyt be elég gyorsan az országból az adó. Ebből kifolyólag főleg a töröknek fizetendő adó beszolgáltatás vagy állami költségek fizetése miatt szükség volt kölcsönfelvévekre. Az ország fő hitelezői túlnyomó többségben belföldi hitelezőkből tevődtek össze, országlakosok, városok, főúrak, görög illetve más kereskedőcsoportok. A hitelezők felsorolása abból a szempontból fontos, hogy nem voltak kötelezettségei a hitelei miatt más országhoz.³⁷ Az országgyűlések túlnyomórészt olyan kérdésekben döntenek, hogy hogyan fizessék vissza a kölcsönöket, azok akik kölcsönt adtak az ország szükségletére birtokadományban részesüljenek, a felvett kölcsönöket majd később az illető személy vagy város adójából vonják le, kereskedelmi kedvezményekben részesüljenek, amíg a hitelt vissza nem fizeti az állam, addig az illető birtokát nem kobozhatják el. Főleg a török sarba hitelezők számítottak a legfontosabb hitelezőknek, ezen személyek kellett elsőként visszakapják a kölcsönt.³⁸ Ezen hitelek felvételének időpontja bizonyítékot nyújt, hogy abban a helyzetben olyan esemény történt ami miatt sürgősen pénzre volt szükség és a legkönnyebben, leghamarabb hitelt lehetett felvenni. Ez így történt az 1682-es magyarországi hadjáratban is, Apafit megsarcolta a török és emiatt a legrövidebb időn belül a pénzt elő kellett teremteni, s ezt kölcsönfelvétellel oldották meg, melynek visszafizetéséről az 1682. novemberi országgyűlés határoz. Olyan esettel is találkozunk, ahol a felvett kölcsönt sóban fizetik vissza.³⁹

Rossz pénz jó pénzre váltása

Nem feltétlenül a szó szoros értelmében kell vennünk a jó és rossz pénzt, mivel ezt a korban úgy értelmezték, hogy a rossz pénz az aprópénzt jelölte, a jó pénz pedig az értékesebbet, az arany pénzt, tallért, forintot jelölte. A problémát az jelentette, hogy az adók általában rossz pénzből, aprópénzből tevődtek össze, ugyanakkor a török adóba jó pénzt, aranyat, tallért illetve forintot kellett küldeni. Tehát megkellett oldani, hogy az adóból befolyt aprópénzt jó pénzzé váltsák fel. Ilyen jellegű határozatok az erdélyi fejedelemség történetében csak az Apafi korra jellemzőek. A rossz pénz beváltásáról szóló határozatok széles skálán mozognak, egyes esetekben a törvényhatóságokat kötelezik a beváltásra, esetenként városokat köteleznek egy-egy rész

³⁷ **MAKKAI LÁSZLÓ, SZÁSZ ZOLTÁN**, *Erdély története*, II. kötet, Bp, 1986, 829 o.

³⁸ **TRÓCSÁNYI ZSOLT**, *Törvényalkotás az erdélyi fejedelemségben*, Bp, 2005, 121 o.

³⁹ Uo. 121-122 o.

beváltására vagy a harmincadosokat, illetve a kereskedők lennének azok, akik még fontos szerepet játszanak a beváltásban. 1666-ban országgyűlési intézkedéssel próbálják rávenni azokat, akik arany vagy ezüst pénzt akarnak beváltani kisebb pénzre, hogy ha az állam szükségére adják, akkor a pénz beváltásakor árfolyamon felüli tíz százalékot adnak érte. Kitűnik, hogy az állam megpróbált mindent megenni annak érdekében, hogy jó pénzhez jusson, mivel a ráerőszakolt beváltások nem mindig mentek zökkenőmentesen. Az 1670-es országgyűlés egyértelműen a külföldi kereskedőket okolja a rossz pénz elterjedése miatt, mivel ők árfolyamon felül váltják be az arany és ezüst pénzeket s emiatt a városok, vármegyék, székelyek jó pénzzel egyáltalán nem fizetnek adót. Ebből kifolyólag kötelezi a görög és örmény kereskedőket, hogy az ország adójának kétharmadát váltsák jó pénzre. Jóságvesztéssel büntetik azokat, akik akadályozzák a rossz pénz jóra való váltását. Azon kereskedőket akik jó pénzt hoznak be az országba, fél harmincad elengedésével próbálja rávenni ennek gyakorlására, tehát a harmincadnál meghatározott kereskedelmi árúra kivett egy százalékot helyett csupán fél százalékot kell fizessen az illető. Elosztja, hogy kik kell beváltásuk egyes körzetek adóit jó pénzre, mintegy zónákra osztja a területeket, a székelyek adóját például a szebeni görögök kell beváltásuk. A Partiumból, Debrecenből, Zilahról érkezőket arra kötelezi, hogy csak jó pénzben fizessenek, de nincs ez másképp a más országokból érkezőkkel sem.⁴⁰

Török adó emelése

Apafi Mihály fejedelemség elején az ország olyan szegény állapotban volt, hogy az 1662 május-júniusi Kolozsvár alatti tábori országgyűlésen az a határozat született, hogy minden adófizető ember 50 darab kősót kell adója gyanánt befizessen. A máramarosiaknak megengedte, hogy mivel távol voltak a sóbányáktól azért vagy tallérban fizessenek vagy Erdélyben fogadjanak szekeret a só szállítására. A török adó emelése miatt külön fejadót vetett ki a nemességre, Máramarosra, görögökre és zsidókra, a fogarasi boérokra, a sóvágókra, a román,- magyar,- és szász papokra, tanítókra és tisztekre. A székelyek esetében a fej és vagyonadó volt használatban. A szabadok és jobbágyok között, aki 4 ökörrel rendelkezett az egy tallért, aki 2 ökörrel rendelkezett az fél tallért, akinek nem volt ökre azok 4-en egy tallért fizettek, a mesterlegények és a szolgák is hasonlóképpen egy tallért fizettek. 1662-től az adózás kapuszám után történik, mely kapuszám 10 adófizetőt foglalt magába.⁴¹ Erdély területének egynegyed részének, Észak-Partium és Észak-Erdély területeinek elfoglalása után 40 ezer aranyat kellett fizetni a töröknek. Ennek érdekében bizottságok alakultak annak meghatározására, hogy hol mennyi adót kell kivetni ezen összeg előteremtéséhez. Ezek után

⁴⁰ Uo. 122-123 o.

⁴¹ Uo. 126 o.

1689-ig nincsenek adórendszeri változások, amikor is a kapuszámokat újra osszák.⁴²

1663-ban egy különleges és egyben rendkívüli kereskedelmi adóról hoznak határozatot, amely értelmében a bármilyen rendből származó ember ha elad valamit, akkor a kapott ár minden forintja után 5 pénzt kell befizetnie a kincstárba adóként, feltehetően 5 garasról van szó. 20 forint érték alatt minden áru adómentességet élvez. Ezen adó által a társadalom gazdagabb rétegeit kényszeríti ezen új adó formára. A fejedelem gazdasági ügyek iránti fogékonyságát dicséri, hogy az állami jövedelmek növekedését nem a mezőgazdaság vagy a jobbágyság megterhelésével érte el, hanem inkább azon területek adóztatása által, melyek a legjobban termelő vidékek voltak, valamint a kereskedők és a társadalom gazdagabb rétegeinek arányos adóztatásával. A fejedelem azzal indokolja a rendkívüli adó bevezetését, hogy „nem magunktól, hanem más keresztény országoktól vett példát”.⁴³ Ez az adó egy modern adórendszert sejtett már a kora újkor Erdélyben, de ezen adót hamarosan megszüntették.⁴⁴

Dohányadó

A XVII-ik század második felében Erdélyben elterjedt a dohányzás. A dohányárusítással kapcsolatban törvényeket hoztak, majd 1670-ben szigorúan megtiltották a dohány behozatalt, termesztést, áruást és magát a dohányzást is. Mivel ezen törvény általi tilalmak sem érték el a dohányzás visszaszorítását, emiatt kemény adót vetettek ki azon személyekre, akik dohányoztak.⁴⁵

Társadalmi réteg	Dohányadó
főtiszt	200 forint
regalista	50 forint
jobbágyas nemes	30 forint
egyházi nemes	12 forint
paraszt és katona	6 forint

⁴² Uo. 127 o.

⁴³ MAKKAI, uo. 829 o.

⁴⁴ MAKKAI uo. 829 o.

⁴⁵ MAKKAI, uo. 829 o.

Pénzügy

A pénzügy vezetése a korban valójában a fejedelem kezében összpontosult, a kincstartó a fejedelemnek volt köteles beszámolni munkájáról és neki volt alárendelve. A pénzügyi hatalom a bevételek nagyságától függött.⁴⁶ Az évi kincstári bevételek több részletből tevődnek össze, ezek közül a hagyományos kincstári bevételek, kincstári uradalmak jövedelme a só,- arany,- és ezüst bányák, vashámorok, harmincadok jövedelme valamint a jobbágyoktól szedett adó tette ki, mely az 1660-as években négyszázezer forint volt évente.⁴⁷ Az ipar és a bányászat fellendülésében a fejedelemség jövedelmei növekedtek, sóbányák jövedelme 1663-ban 40.613 tallér, a váradgyai és dévai portusok lerakóhelyei melynek évi bérlete 1671-ben 35 ezer tallér , majd 1683-ban 38.000 tallér. Nem tartoztak ide a sófalvi és máramarosi bányák, melyek bevétele négyezer tallér volt. Az aranybányászatból 1668-ban nyolcezer tallér folyt be. A csíki és belényesi vas,- és rézbányák jövedelme nem volt kimagasló.⁴⁸

Árfolyam:

1 arany	2 tallér
1 arany	4 forint
1 tallér	2 forint

A kincstári jószágok jövedelme meghatározó részét tette ki az évi jövedelmeknek. A búza átlagos évenkénti jövedelme 66 ezer forint volt 1667-1672 között. Az árendák jövedelme 1669-71 között 2.300 forint körül mozgott. A harmincadokból befolyt összegek, Bornemissza Anna, a fejedelem feleségének naplója szerint a következők:⁴⁹

1667	22.000 forint
1668	15.000 forint
1669	21.000 forint
1670	21.000 forint
1671	16.000 forint
1672	25.000 forint

⁴⁶ BÍRÓ VENCEL: *Az Erdélyi Fejedelmi hatalom fejlődése 1542-1690*, Kolozsvár, 1917, 130 o.

⁴⁷ SZABÓ PÉTER, uo. 108 o.

⁴⁸ BÍRÓ, uo. 133 o.

⁴⁹ Uo. 134 o.

A fenti táblázatból láthatjuk, hogy a harmincad szedő helyek jövedelme ezen időszakban egyfajta egyensúlyt mutat több-kevesebb eltéréssel. A kapuadó jövedelem 10 kapu után meghatározott összeg volt. Ha a kapuadót fizetők számát tekintjük, 1667-ben 1236 kapuszám utáni magyar adózó van és 1760 körüli a szász kapuszám utáni adózók száma. A magyar adózó porták száma 1689-ben 1099-re csökken, ezen csökkenés a török hódoltsági területeknek és az elpusztult falvaknak tudható be. Az Apafi kor elején nagyjából 3000 porta adózot, fejedelemségének végére összesen 2857 adózó porta van. 1669-1686 között az állandó kapuadó 18 tallér volt.⁵⁰

Átlagos jövedelmek 1670-ig:

sóbányák	70.000 forint
máramarosi bányák	5.000 forint
ezüstabányák	17.000 forint
vasbányák	3-4.000 forint
kéneső	4.000 forint
harmincadok	25000 forint
fiscusjóságok	10.0000 forint
aranybányák	15.000 forint
szász papok	10.000 forint
Összesen	25.0000 forint

Thallóczy Lajos számításai szerint 1670-1690 között az évi jövedelmek 250-300 ezer forintot tettek ki.⁵¹ Az állandó jövedelmek és a kapuadó összege 1660-1686-ig átlagosan 400 ezer forint volt. 1686-ban ez az összeg a portai adóval együtt 575.700 forint, 1689-ben 1.982.295 forint. Magyarország török uralom alóli felszabadítása következtében megnövekszik a császári befolyás Erdélyben. 1687-ben I. Lipót behódolásra kényszeríti Apafit, német seregek szállják meg Erdély területét Caraffa vezetésével, és ezzel valójában megszűnik az önálló erdélyi fejedelemség. 1687-től a töröknek fizetendő adó elmarad, de ehelyett Erdély nyakába zuhan a német katonaság eltartása.

⁵⁰ Uo. 138-139 o.

⁵¹ Uo. 136 o.

A német katonaság számára fizetett összegek és természeti javak:

1686	1687-1688 tele	1688-1689 tele	1689-1690 tele
<i>374.350 forint</i>	<i>1.951.355 forint</i>	<i>961.324 forint</i>	<i>807.051 forint</i>
<i>14.000 köből zab</i>		<i>11.960 köből zab</i>	
<i>10.000 köből búza</i>		<i>1600 köből búza</i>	
		<i>1736 szekér széna</i>	
		<u>Összesen:1.214.956 ft.</u>	

1686-tól Apafi Mihály haláláig az erdélyi fejedelemség a német katonaság tartására 4.347.712 forintot adott ki.⁵² A fenti adatok rámutatnak arra, hogy a német megszállás alatt Erdély költségei az egekig magasodtak, úgy is fogalmazhatunk, hogy a töröknek fizetett adó csupán parányi része volt ezen összegnek. Ezen irgalmatlanul nagy összegeket hatalmas adókivetésekkel, vámokkal és megszorításokkal sikerült elérni, mely a társadalmat nemhogy felemelte volna, hanem jobban a sárba tiporta.

Kereskedelem

A kereskedelem fontos ágát képezte a pénzgazdálkodásnak. Brassó és Szeben számítottak a fő kereskedelmi központoknak. Ezen városokban két hatalmas kereskedő társaság alakult ki, mely folyamatosan rivalizált egymással. E két szervezet a szász és magyar kereskedőket tömörítő Compañia Graeca, görög kereskedő társaság és az örmény kereskedőket tömörítő Compañia Orientalis, keleti kereskedő társaság. A magyar és szász kereskedők játszottak nagyobb szerepet a kereskedelemben, mivel szervezettebbek voltak, őket támogatta a fejedelmi udvar, a fejedelem és a nagyurak is. Az örmény kereskedők szerepe kisebb hangsúlyt kapott a polgári kereskedelemben, de így is tevékeny részesei voltak a fejedelemség pénzgazdálkodásának.⁵³

Pénzverés

Apafi uralkodása idején a pénzverésben megmaradt az alaptípus, de változatos éremképeket találunk. Főleg a jó pénzek verésén alapult a pénzverés, mely által arany és tallér pénzt verettek. Az 1670-es években próbálkoztak egy egységes típusú aprópénz veréssel, de ezen pénzverés 5 év után

⁵² Uo. 132 o.

⁵³ SZABÓ PÉTER, uo. 108 o.

kudarccal végződött, mivel elszaporodtak a hamis pénzt gyártó aprópénz verdék. Főbb pénzverő helyek ekkor Szeben, Brassó, Segesvár, Beszterce, Kolozsvár, Gyulafehérvár, Fogaras, Nagyenyed valamint az M-C és S-V jelzetű verdék. Ezen utóbbi három helyen csak aprópénzverés folyt, hozzátéve, hogy az utolsó két helyszín hollétét nem lehet pontosan meghatározni. Ezen korból kevés írásos adat maradt fent, mely a pénzverésre vonatkozik, néhány adatból tudunk csupán következtetni a pénzverésre. Írásos adatokat az erdélyi országgyűlési iratokból, néhány apróbb feljegyzésből és a pénzérmék hátoldalán található verdejelekből gyűjthetünk, ezek révén következtetve arra, hogy mely helyszíneken folyt pénzverés (példáull: H-S – Hermannstadt, Nagyszeben). 1662-ben Joó János engedélyt kap Kolozsváron arany és ezüst pénzt verésére, 1663-ban két brassói ötvösmesternek engedélyezik aranyforint fél és negyed-tallér verését. Ezen engedélyekből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az illetékesek bérbe vették a pénzverés jogát. A Keleti Compánia részére az 1672-es országgyűlés megengedi, hogy mindenfajta pénzt verjenek, sajnos ezen pénzverésről nem maradt ránk sok adat.⁵⁴ Az 1670-es évek elején annyira elszaporodtak a hamispénzverdék, hogy a fejedelemség az 1674. november.decembei országgyűlésen fejedelemség kénytelen visszavonni engedélyeit. Akikről kiderül, hogy hamis pénzt vernek, azokat halálbüntetéssel vagy egyéb büntetéssel súlytsák. A pénzhamisítás szinte iparaggá nőtte ki magát, ezáltal szinte mindenik országgyűlés törvények sorozatával igyekszik megfélemlíteni, intézkedéseket foganatosítani a hamisítók ellen, a városi tiszteket bízva a pénzverő eszközök összegyűjtését.⁵⁵ Az aprópénzverés az 1672-75-ös években működött, máskor csak aranypénz és talléros verés folyt Erdélyben. 1675 után többnyire csak két pénzverde működött, a Fogaras-i verde, mely aranypénzeket, illetve a Gyulafehérvár-i, mely aranypénzeket és tallérost vert.⁵⁶ Az aranypénzek gazdag betekintést nyújtanak a magas értékű és eltérő súlyú pénzek világába. Leggyakoribb formája a tízszeres aranyforint csegély, mely hatszög alakú. A tallért az általánosan elfogadott császári tallér pénzlába alapján verték. A pénzláb az az általánosan elfogadott szabvány, ami meghatározza, hogy egy adott tömegű nemesfémből, hány darab pénzérmét kell verni, milyen finomságú ötvözetből állítsák össze a pénzérmét és meghatározza finomságát is. Apafi tallérjai változatosak, mivel több verdében készültek, többféle verdejegyet viseltek és az előlapi és hátlapi díszítések, mellképek is változatosak. Súly szerinti eloszlásban a legsúlyosabb a kétszeres tallér. Pénzforgalomban jelen volt a magyar és a császári tallér és két idegen tallérszerű pénz is, a guldiner és az oroszlanos tallér. A guldiner feltételezések szerint német területekről került Erdélybe, ennek értéke 60 krajcár volt. Ezen pénzek sokak nemtetszést váltották ki, a gyengébb finomságuk és a

⁵⁴ HUSZÁR LAJOS: *Az Erdélyi Fejedelemség pénzverése*, Bp, 1995, 17 o.

⁵⁵ TRÓCSÁNYI: *Törvényalkotás az Erdélyi Fejedelemségben*, 230 o.

⁵⁶ HUSZÁR LAJOS, uo. 17 o.

hamisításuk miatt.⁵⁷

Oroszlános tallér

Megjelenését 1575-re datálják, amikor a függetlenségét kiharcoló Németalföld kezdte veretni ezen tallérokat. A hátlapján található oroszlános címerkép miatt kapta elnevezését. A kereskedelemben szinte teljes Európa területén elterjedtek, feltételezhetően a levantei pénzforgalom által, a török kereskedők hozták Erdélybe. A pénzlába könnyebb volt az erdélyi és császári tallérokénál. Erdélyben 1650-ben már elterjedtek lehetnek, mivel meghatározott árfolyamuk volt.⁵⁸ Ez nem volt egységes, 160-200 dénár között mozgott, az Apafi korban csupán kétszer érte el a 200 dénáros maximum értéket. Első ízben az 1660-as évek derekán került rá sor. Ez annak tudható be, hogy más vidékeken is árfolyamnövekedés volt tapasztalható. Árfolyamuk hasonló értékarányú volt Erdély és a török birodalom között.⁵⁹ 1663-ban az országgyűlés Joó Jánosnak engedélyt ad, hogy Kolozsváron oroszlános tallérokat is verhessen, egyedülként Erdélyben. Ez azonban ellenkezett a fejedelem akaratával miszerint, pénzt a fejedelemségben csak az ő képmásával verhetik.⁶⁰ Az egyetlen olyan országgyűlés, mely a portai adót, a máskor megszokott portánkénti 18 tallér helyet 20 oroszlános tallérban állapította meg, 1678-ban volt. A balkáni kereskedők ebben az időben főleg oroszlános tallérokkal kereskedtek, ezáltal is a fejedelemségbe kerülhettek ezen pénzürmék. Példákat találunk, hogy az oroszlános tallérok részesei voltak az erdélyi kereskedelemnek. A porumbáki fejedelmi majorság Havasalföldre eladott 327 juháért például oroszlános tallérban fizettek. 1670-1685 között a balkáni kereskedők révén a fejedelmi udvarba került citromért, faolajért, manduláért, mazsoláért, narancsért és halfélékért mindig oroszlános tallérban fizettek. 1684-ben a fogarasi adóba 242 darab tallér, 10 arany, 130 oroszlános tallér és 1606 forintnyi pénz. Ebből arra is következtethetünk, hogy az oroszlános tallér elterjedt pénznem volt.⁶¹

A pénzforgalmat a fejedelemség utolsó évtizedeiben, főként az idegen aprópénzek bonyolították, mivel Erdélyben csak rövid ideig volt aprópénzverés. Ezen aprópénzek, főleg magyar és osztrák krajcár, 15,- 6,- 3 krajcár értékűek, a lengyel aprópénz 18,- 6,- 3 garasos és poltura. A poltura nem köthető a lengyel veretekhez, hanem inkább az elbingi, rigai, brandenburgi és svéd veretekhez. A levantei kereskedelemről a kis francia ezüstpénz vált Erdélyben elterjedtté, mely 15 dénár értékű volt. Az Erdélyi aprópénzeket a lengyel hatgarasos mintájára verték, kettős garas

⁵⁷ Uo. 18 o.

⁵⁸ Uo. 18 o.

⁵⁹ **BUZA JÁNOS**: *Az oroszlános tallérok árfolyama és szerepe Magyarország pénzforgalmában*, Bp, 1983, 95 o.

⁶⁰ **HUSZÁR**, uo. 17 o

⁶¹ **BUZA JÁNOS**, uo. 96 o.

néven⁶². Az 1680-as években elterjednek a császári pénzek, az 1686. augusztus 12-21 szombati országgyűlés azt a határozatot hozza, hogy a császári pénzt mindenhol fogadják el.⁶³

Pénzverdék

Az erdélyi pénzverdék működését három osztályba sorolhatjuk, némely működése hosszabb ideig, mások rövidebb ideig illetve szakaszosan működtek. Az írott források hiánya miatt, olyan pénzverdék is találhatóak, melyek létezése csak a verdejegyek adatai alapján bizonyíthatóak.

Beszterce: a pénzverde működése rövid időre korlátozódott, csupán 1672-73 között állt fenn, amikor is tízszeres aranyforintot, tallért, féltallért és kettős garast vertek.

Brassó: 1663-ban két brassói ötvös engedélyt kapott pénzverésre, feltételezések szerint bérbe vették ezen szolgáltatást. 1672-73 között aranyforint és tallér veréssel működött. A gyulafehérvári országgyűlés 1671 végén engedélyezte Brassóban a kettős garas verését 1672-74 között.

Fogarás: a régi várkastélyban volt berendezve a pénzverőműhely, többszörös aranyforintot vertek. A korabeli források szerint a környéken elterjedt sok hamis pénz miatt indokolta az itteni pénzverde felállítását.

Gyulafehérvár: 1676-1687 között folyt pénzverés, tízszeres aranyforintot és tallért vertek.

Kolozsvár: 1667-1679 között aranypénzt és tallért vertek. Joó János részére 1662. július 28-án adott engedély szerint Kolozsváron arany- és ezüstpénzt, majd oroszlanos tallért verhet.

Nagyenyed: 1672-1675 között kettős garast vertek. Az 1673. november-decemberi gyulafehérvári országgyűlés említést tesz az enyedi pénzverésről. Cserei Mihály históriájában találunk utalást arra, hogy a sok hamis pénz miatt szüntették meg Enyeden a pénzverést.

Nagyszében: 1662-1672 között aranypénzt, tallért és kettős garast vertek.

Segesvár: 1664-1672 között aranypénzt és tallért vertek.

M-C jegyű veretek: Apafi Mihály 1672-es garasán található ezen jelzés, mely Moneta Cibiniensis is lehetne. Ez ellentmondásba ütközik, mivel Szében általános jelzése a C-I, B-I, H-M jelzés, mely nemcsak a kettős garasokon, hanem más pénznemeken is így található.⁶⁴

S-V jegyű veretek: 1673-ban S-V jelzéssel kettős garasokat vertek. Jelölheti Szász Várost is, mivel, Bethlen Miklós életrajzából tudjuk, hogy itt hamispénzverés folyt. Több érv szól viszont Marosvásárhely, illetőleg Székelyvásárhely mellett. A marosvásárhelyi pénzverde működéséről

⁶² HUSZÁR LAJOS, uo. 18 o.

⁶³ EOE. XVIII. kötet, Bp, 1895, 62 o.

⁶⁴ HUSZÁR, uo. 21-24 o

egyértelműen az Erdélyi Országgyűlési Emlékek szolgálat bizonyítékot. Az 1671. november 25-december 23-i gyulafehérvári országgyűlés XXIX. törvénycikkelye arról intézkedik, hogy Brassóban és Marosvásárhelyen szabadon lehessen usualis pénzt verni, Marosvásárhelyre Makkai Boldizsárt nevezte ki főpénzverőnek. Fejedelmi kikötés értelmében a pénzekre a fejedelem arcképét és „bizonyos betűkből álló distinctio”⁶⁵-t verjenek, ami segít meghatározni, hogy hol volt a verdehelye. Az S-V jelzést lehetne alkalmazni úgy is, mint Szeben Városa, de ezen szász városból nem magyar neve betűjelzéseivel kerültek ki a pénzek, hanem főként latin C-I, C-B(Cibinium) vagy szász, H vagy H-S (Hermanstadt) jelzésűek voltak a verdejegyek. Marosvásárhelyre, régi nevén Székely Vásárhely, mely név 1616-ig volt használatban, ezen név által tevődik a hangsúly ezen településre. A legegyszerűbben meg lehet magyarázni, hogy az S-V jelzés Székely Vásárhelyt jelöl, illetve tudjuk, hogy ebben a városban is volt pénzverés, ha rövid ideig is. Ugyanakkor a szebeni jelzésű pénzek hátlapján találunk címert, az S-V jelzésűn pedig nem. Mivel írásos emlék nem maradt fenn ezen jelzés a város egymáshoz tartozásáról, emiatt más lehetőség hiányában egyértelmű az azonosulás.⁶⁶

A pénzérmek különböző formája és értéke figyelhető meg a korban. Formai szempontból a leggyakoribb a körlap alakú. Ugyanakkor alálunk bőven csegelyeket, melyek hatszögűek, négyszögű érmeket, félhold és csillag alakúakat is. Érték szempontjából száz-, ötven-, huszonöt-, tíz-, nyolc-, hatszoros aranyforintot, melyek körlap illetve csegely formában voltak forgalomban. Aranyforint csegelyek, hat-, két-, másfélszeres tallércsegelyek, féltallér és legutolsósorban garasok-, kettős garas, ezen pénzek verése Erdély területén történt a fejedelemség részére. Az érmeken levő köriratok legnagyobb része a fejedelem címeinek felsorolását és más tárgyú feliratokat tartalmaz, rövidített alakban latin nyelven. Általánosan jellemző, hogy az érmek előlapján a fejedelmi mellkép, vértben, jogarral, forgóval, kalpaggal, esetenként vállán oroszlánfejjel, virágdísz, rozettadíszítéssel is található. A hátlap ennél változatosabb képet fest, főként a fejedelmi címer illetve Erdély címere a hét bástyával, szív alakú pajzsban, néhány esetben a pajzs felett korona, sasfejekkel közrefogva. Fogaras címere, kartusok találhatóak más különböző díszítéssel egyetemben. Ne feledkezzünk meg, hogy az érmek hátlapján található a verdejegy is, mely adatokat szolgált a verésének helyszínéről.⁶⁷

⁶⁵ http://epa.oszk.hu/00900/00979/00229/pdf/EM-1931_36_07_9_285-290.pdf

⁶⁶ http://epa.oszk.hu/00900/00979/00229/pdf/EM-1931_36_07_9_285-290.pdf

⁶⁷ HUSZÁR LAJOS, uo. 155-186

Következtetés

A XIX. és XX. századi történészek véleménye megoszlik Apafi Mihályról, mint fejedelem, ember és vezető. Rátermettsége illetve annak hiánya intrikák tárgyát képezi, de ha jól megfigyeljük egy olyan ország vezetését ruházták rá, mely már szinte végnapjait élte, a kezdeti nehézségek révén kiépített gazdasági versenyképesség neki köszönhető. Ipari fellendülés kezdődött, mint művelt teológus a tudományok művelésére is áldozott. Külső nyomásra pénzügyi nehézségek léptek fel, uralkodása teljes idején valamely elnyomó hatalomnak kellett adóznia, katonaságát eltartania, főleg az osztrák katonaság eltartására kellő anyagi eszközök drasztikus méreteket öltöttek. Adópolitikája kiegyensúlyozottnak tekinthető, igyekezett nemcsak a szegény rétegeket megadóztatni, hogy azok helyzete még kilátástalanabbá váljon, hanem a gazdag, főúri és kereskedői rétegnek is be kellett a saját részüket szolgáltatniuk. 1686-ig csupán hadjárat, különleges esetek miatt emelte az adót illetve vetett ki különadót, de miután német befolyás alá került a fejedelemség, általánossá vált az adóemelés, különadók, melyek összege jóval nagyobb volt az előző időkben megszokottnál. Önálló pénzpolitikája révén az ország önállóságát is növelte, nem engedte egyszerűen a külföldi pénzek beözönlését, Erdély területén pénzverő műhelyeket állított fel s igyekezett jó pénz verésével az árfolyamok stabilitását megtartani. E kis ország próbálta megtartani függetlenségét, még úgy is, hogy két nagyhatalom árnyékában huzodott, amit, ha részben is, de ideig óráig sikerült egyensúlypolitikával, gazdasági és társadalmi fellendüléssel elérnie.

Bibliográfia

- **Bíró Vencel**, Az Erdélyi fejedelmi hatalom fejlődése 1542-1690, Stief Jenő és társa, Kolozsvár, 1917
- **Buza János**, Az oroszlános tallérok árfolyama és szerepe Magyarország pénzforgalmában, Numizmatikai Közlöny, Akadémiai, Budapest, 1983
- **Erdélyi Országgyűlési Emlékek**, XIII-XX kötet, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1888-1897
- **Huszár Lajos**, Az Erdélyi Fejedelemség pénzverése, Akadémiai, Budapest, 1995
- **Makkai László-Szász Zoltán**, Erdély története, II. kötet, Akadémiai, Budapest, 1986
- **Szabó Péter**, Az Erdélyi Fejedelemség, Vince, Budapest, 2000
- **Trócsányi Zsolt**, Az Erdélyi fejedelemség korának országgyűlései, Akadémiai, Budapest, 1976
- **Trócsányi Zsolt**, Erdély központi kormányzata 1540-1690, Budapest, 1980
- **Trócsányi Zsolt**, Törvényalkotás az Erdélyi Fejedelemségben, Gondolat, Budapest, 2005
- http://epa.oszk.hu/00900/00979/00229/pdf/EM-1931_36_07_9_285-290.pdf